

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Systeemgericht werken in sociale beroepen

Het boek vraagt ook van de docenten van de opleiding consequent systemisch-circulair te denken en hun vak over de grenzen van hun eigen vakgebied aan te bieden. Hopelijk hebben docenten zich het systeemdenken zodanig eigen gemaakt dat zij voldoende boven de stof kunnen staan wanneer ze uit dit boek doceren. Een groot deel van de uit dit boek aan te leren kennis en competenties is niet exclusief voor het systemisch werken, maar hoort bij de basiskennis en vaardigheden over psychologie, gedrag en interactie tussen mensen. Ik vind het een mooi gegeven dat de auteurs het leren over gedrag en mogelijkheden tot verandering vanuit het systemisch kader benaderen. Het zou fijn zijn als studenten met dit boek in hun opleidingsbagage, het systeemdenken als een vanzelfsprekendheid gaan beschouwen en niet anders kunnen dan vanuit een bredere blik naar motieven van cliënten kijken en daarmee naar eventuele wensen en veranderingmogelijkheden. Ik zou adviseren in opleidingen in het hoger beroepsonderwijs de

middels dit boek opgedane basiskennis nadien te verdiepen met *Systemisch werken* van Savenije, Van Lawick en Reijmers (2018), omdat in dat boek de focus ligt op de specifieke competenties van de gezins-therapeut, en de kennis van de systemisch werkende hulpverlener en de basisbegrippen rondom onder andere gedrag, systeem en communicatie, al bekend verondersteld worden.

Bea Bolt is systeemtherapeut en behandelcoördinator bij de gezinspsychiatrie, GGZ Drenthe in Beilen. E-mailadres: bea.bolt@ggzdrenthe.nl.

Literatuur

- Omer, H. (2011). *Nieuwe autoriteit*. Amsterdam: Hogrefe.
 Savenije, A., Lawick, J. van, & Reijmers, E.T.M. (2018). *Systemisch werken*. Utrecht: de Tijdstroom.

Scènes uit een ontmoeting – Een meerstemmig verhaal over mens en psychiatrische diagnose

Jasmina Sermijn (2019). Herziene editie. Brussel: VUBPRESS. 218 pp. € 24,00. ISBN 978 90 5718 7926

Beatrijs Lens-van den Berg

Jasmina Sermijn is verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel en verder werkzaam als systeemtherapeut en coördinator bij Hestia, Centrum voor psychotherapie te Mechelen, als supervisor en docent in Vormingscentrum Rapunzel in Diest en Euthopia in Breda. Zij is auteur van onder meer

het boek *Ik in veelvoud – Een zoektocht naar de relatie tussen mens en psychiatrische diagnose* (2008) en schreef diverse artikelen met een focus op thema's als de co-constructie van het narratieve zelf, de impact van psychiatrische diagnoses op narratieve identiteit, rizomatisch denken in therapie en collaboratieve therapie.

Sermijn schreef twaalf jaar geleden de eerste editie van *Scènes uit een ontmoeting*, waarvan in april 2019 een tweede gedeeltelijk herziene editie verscheen. Zij werkte destijds aan een proefschrift over manieren waarop mensen met hun psychiatrische diagnose omgaan en hoe een psychiatrische diagnose ingrijpt op het zelf. De eerste editie uit 2007 was een voorproef

Scènes uit een ontmoeting – Een meerstemmig verhaal over mens en psychiatrische diagnose

van haar dissertatie. In het kader van haar onderzoek voerde zij onder meer tweëntwintig gesprekken – van in totaal ongeveer 3.300 minuten – met Amos, één van haar onderzoeksparticipanten. Zijn verhaal is opgetekend in dit boek. Maar zoals de ondertitel al duidelijk maakt, is dit boek een meerstemmig verhaal over mens en psychiatrische diagnose. Naast Amos laat Sermijn in haar boek vele belanghebbenden – zelden – aan het woord, waaronder de diensthoofden van de afdelingen waar Amos opgenomen was, de DSM-IV-TR, de bijsluiter van Haldol, het psychiatrisch ziekenhuis en de Wet ter bescherming van de persoon van de geestesziekte. Vrijwel alle denkbare zelden komen aan het woord, steeds in de ik-vorm, ingeleid met: ‘Men noemt mij ...’, ‘Ik heet ...’, ‘Ik ben ...’. Ook zichzelf komt meermaals aan het woord; haar onderzoekerszelf in ontmoeting met haar andere zelden.

De eerste editie uit 2007 bestond uit vier scènes (hoofdstukken). Deze scènes zijn vrijwel ongewijzigd overgenomen in de tweede editie. Na een inleiding door Patrick Devlieger (hoofddocent antropologie aan de Katholieke Universiteit Leuven) en Gerrit Loots (emeritus-hoogleraar aan de Faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel) luidt de eerste scène ‘De ontmoeting’. Hierin vertelt Sermijn over de voorbereidingen van haar eerste gesprek met Amos. Amos heeft de diagnose schizofrenie, en we luisteren naar haar innerlijke dialoog: ‘Toen de term “psychotisch” werd uitgesproken, begon zich er automatisch een beeld in mijn hoofd te vormen’ (p. 17). Even verderop: ‘Als ik mijn eigen gedachten even op een rijtje zet en openlijk beken met welke ideeën en angsten ik zit omtrent de ontmoeting met deze man, voel ik een diepe schaamte: zal ik er wel veilig zijn ... zal/kan hij agressief worden ...’ (p. 18). Zij

zoomt uit naar het maatschappelijk en medisch discours en laat onder meer de DSM aan het woord: ‘Ik ben wat men de DSM noemt ... de bijbel van de psychiatrie’ (p. 21). Ook Amos is uiteraard aan het woord in ‘De ontmoeting’. Hij bereidt zich voor op het gesprek en merkt naderhand op grotendeels gewonnen te zijn voor deze zaak, ‘maar zal ik het wel aankunnen erover te spreken? U mag niet vergeten dat ik daadwerkelijk getraumatiseerd ben door mijn ervaringen in de psychiatrie’ (p. 32). Zijn relaas wordt gevolgd door dat van de behandelend psychiater van Amos, die meldt gebonden te zijn aan het medisch beroepsgeheim. Aan het einde van ‘De ontmoeting’ komt Sermijn nog eens aan het woord, waarbij zij reflecteert over een manier om de relatie tussen participant en onderzoeker te definiëren. Hoe verhouden zij zich tot elkaar in deze co-creatie? Kan er sprake zijn van verregaande gelijkwaardigheid, ondanks de verschillende posities? Waar liggen de grenzen van de ontmoeting van de zelden binnen de context van dit onderzoek?

De tweede scène, ‘Het verhaal van Amos’, beslaat het grootste deel van het boek. Amos vertelt over zijn ervaringen in de psychiatrie. Zijn boodschap, opgeschreven in hoofdletters: ‘IN GODSNAAM, PRAAT TOCH MET MIJ’ (p. 92) spreekt hij meermaals uit. Hij legt zijn theorie over de werkingmogelijkheden van mensen uit met de verzamelnaam ‘de metadroom’. Als lezer raak je ingezogen in zijn wereld. Ook afdelingshoofden van de opnameafdelingen komen aan het woord. Indrukwekkend is de pagina waar ‘De Hel vertelt’. We zien in het boek het rechterpaneel van de *Tuin der lusten* van Jeroen Bosch. Een krachtig beeld.

Bij de naderende afronding reflecteren Amos en Sermijn in scène 3 ‘Dialogen: positionering en afsluiting’ op hun posi-

ties en relatie, tot waar het schuurt en beklemmt. De grenzen van de ontmoeting in deze context worden door Amos en Sermijn gevoeld en beschreven. Het onbehagen en de dilemma's van Sermijn komen hier scherp naar voren. De kwetsbaarheid en de autoriteit van de auteur – het is immers haar onderzoek dat tot een afronding moet komen – gaan hier hand in hand.

De eerste druk eindigt ten slotte met de vierde scène, 'Het boek spreekt'. Daarin geeft het boek uitleg over zichzelf en het proces waar de auteur en Amos doorheen gingen. 'Hierbij moet u wel in het achterhoofd houden dat ik geen weerspiegeling ben van een externe werkelijkheid, maar slechts één mogelijke presentatie, één mogelijke creatie van een mogelijke werkelijkheid vorm' (p. 204). Men moet zich realiseren dat ondanks het eindigen van dit boek de verhalen blijven doorgaan.

Dan komt het tot een tweede editie. Amos overleed in juli 2014. Toen dit bericht Sermijn bereikte werd dat aanleiding deze herziene versie te schrijven. Er werd een vijfde scène toegevoegd: 'De dood van Amos.' In dit hoofdstuk licht Sermijn het overlijden van Amos toe en plaatst dit in een bredere context. Ook hier laat zij weer vele stemmen aan het woord, waaronder die van zijn zus, haar blijvende vragen en verdriet, zijn buurman, de stem van wetenschappelijk onderzoek naar de kortere levensverwachting van mensen met schizofrenie, ethische codes en wetgeving. Zij besluit deze scène met een brief aan Amos, verstuurd naar postkantoor 00/00/00 voor overleden mensen.

Destijds hoopte Amos zelf dat met zijn medewerking aan het onderzoek zijn verhaal eindelijk gehoord zou worden en dat hij zou kunnen bijdragen aan een fundamentele verandering in de psychiatrie. Hij

had daarbij de intentie dat de hulpverlening zich meer zou focussen op de ontmoeting tussen mensen dan dat deze zich richt op het definiëren van 'het probleem'. Het boek werd destijds goed ontvangen. En daarmee werd een deel van de wens van Amos bewaarheid: zijn verhaal werd gehoord. Sermijn betwijfelt in haar eigen korte voorwoord of de wens tot een fundamentele verandering is uitgekomen. Dat motiveerde Sermijn tot het uitbrengen van deze herziene versie, zonder toestemming van Amos. Sermijns hoop is dat het verhaal van Amos niet verloren gaat en dat zij met dit boek bijdraagt aan 'hoop-hulpverlening': een hulpverlening die meer op maat toegesneden wordt van iedere unieke cliënt. Sermijn draagt deze editie aan hem op. Opdat zijn verhaal een klein verschil kan maken.

Achterop staat: 'Dit boek is een diep-menselijk relaas in de verschillende betekenissen van het woord', opgetekend door Marc Calmeyn in het *Tijdschrift voor Psychiatrie* in 2008. De soepele schrijfstijl van Sermijn draagt hieraan bij. Ik las dit boek in één adem uit, het ging onder mijn huid zitten en bleef rondzingen. Het bleef verrassen in zijn originaliteit door het gebruik van diverse bladspiegels, lettertypes en illustraties. Ik moest lezend steeds denken aan een eerder boekje dat diepe indruk op mij maakte: *Geplaatst! Xander: Instellingskind, Kopp-kind ... en zoveel meer...* van Sabine Vermeire (2015). Waarom? Anna van der Meer schreef in haar recensie in dit tijdschrift (2016, p. 84) over de kracht van deze getuigenis: 'Een boekje dat leest als een documentaire, zonder voice-over, zonder duiding, maar met fragmenten en beelden die voor zich spreken.' Dat precies geldt ook voor dit boek. Beter had ik het niet kunnen verwoorden. Lezen dus!

Scènes uit een ontmoeting – Een meerstemmig verhaal over mens en psychiatrische diagnose

Beatrijs Lens-van den Berg is gz-psycho-
loog en systeemtherapeut bij het Helen
Dowling Instituut en opleider bij het RINO.
E-mail: blens@hdi.nl.

Literatuur

- Meer, A. van der (2016). Geplaatst! Xander – Instel-
lingskind, Kopp-kind ... en zoveel meer ...
Systeemtherapie, 28(1), 84.
Vermeire, S. (2015). *Geplaatst! Xander – Instellings-
kind, Kopp-kind ... en zoveel meer ...* Antwer-
pen: Interactie-Academie VZW.

Als je ouders uit elkaar gaan – Werkboek voor jongeren met ouders in scheiding

Mariska Klein Velderman & Fieke Panne-
bakker (2019). Amsterdam: Nieuwezijds.
192 pp. € 21,95.
ISBN 978 90 5712 5270

Vicky Veys

Dit praktische werkboek helpt de jongere
de scheiding van zijn ouders te verwerken
doordat het taal geeft aan gevoelens in het
scheidingsproces. Aan de hand van denk-
vragen, oefeningen en het bijhouden van
een dagboek met oplossingsgerichte
schaalvragen, krijgt de jongere inzicht in
zijn situatie. De auteurs richten zich vooral
op de doelgroep van middelbare scholie-
ren.

Mariska Klein Velderman en Fieke Pan-
nebakker zijn beiden pedagogen en ver-
bonden aan de Nederlandse Organisatie
voor toegepast-natuurwetenschappelijk
onderzoek (TNO), afdeling Child Health. Ze
doen onderzoek naar scheiding en de
mogelijkheden om kinderen, jongeren en
ouders bij een scheiding te ondersteunen.
In een TNO-project ontwikkelden ze het
digitale platform *Inbox* waar de jongere
ervaringen van anderen kan lezen over
onderwerpen die in scheidingsituaties
aan bod komen: gevoelens, omgang of
co-ouderschap, communicatie, loyaliteit

en nieuw samengestelde gezinnen. Dit
werkboek sluit naadloos bij het digitale
platform aan. Het is opgedeeld in vijf
hoofdstukken, telkens met een logische
opbouw van informatie, getuigenissen,
invuloefeningen en het advies van een
schoolmaatschappelijk werker (een zorg-
leerkracht in Vlaanderen). De auteurs had-
den misschien meer aansluiting kunnen
vinden bij de leefwereld van de Vlaamse
jongeren door dit ook te vermelden of
bepaalde termen te vertalen.

Het eerste hoofdstuk focust op het
erkennen en herkennen van gevoelens. Er
is aandacht voor het rouwproces waarmee
het verlies van de thuisbasis gepaard gaat,
het verlies van vertrouwen in de stevigheid
van de thuisbasis en van het idee dat rela-
ties succesvol zijn. Het rouwproces waar
een jongere doorheen moet, wordt ver-
taald in rouwtaken. De eerste stap in de
verwerking bestaat uit het creëren van
ruimte voor verdriet en teleurstelling. De
jongere beseft dat de situatie niet meer kan
veranderen en herkent zijn eigen pijn en
angsten in de getuigenissen van anderen.
Vervolgens wordt de nieuwe scheidings-
situatie verkend, en dat roept vooral ook
veel praktische vragen op. In het slotstuk
van het scheidingsproces heeft de jongere
als rouwtaak zich te verbinden met een
nieuwe eigen plek ondanks de vele veran-
deringen, opnieuw vertrouwen te vinden
in de verdeelde thuisbasis en ruimte te